

**O'ZBEKISTONDA IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALAR UCHUN
INKLUZIV TA'LIM**

Xakimova Gulchehra Sayrixonovna

Shahrisabz Davlat Pedagogika Instituti

Pedagogika kafedrası o'qituvchisi

xakimovagulcehra557@gmail.com

Rustamov Ozodbek Otabekovich

Shahrisabz davlat Pedagogika instituti Pedagogika fakulteti Pedagogika

yo'nalishi 2-kurs 2-23-guruh talabasi

Annotatsiya: *Mazkur ilmiy maqolada O'zbekistonda imkoniyati cheklangan bolalar uchun inkluziv ta'lim tizimini shakllantirish va rivojlantirish masalalari chuqur tahlil qilingan. Inkluziv ta'lim – bu barcha bolalarga, shu jumladan, jismoniy, aqliy yoki ruhiy imkoniyati cheklangan bolalarga ham, umumiy ta'lim muassasalarida bir xil imkoniyatlarni yaratish tamoyiliga asoslanadi. Maqolada ushbu ta'lim yondashuvining nazariy-metodologik asoslari, uning xalqaro tajribalardagi ko'rinishlari va O'zbekiston sharoitidagi o'ziga xos jihatlari o'rganilgan. Shuningdek, imkoniyati cheklangan bolalarning ta'lim olishini ta'minlashda duch kelinayotgan muammolar — maktablarning jismoniy moslashuvchanligi, maxsus pedagoglar yetishmasligi, ota-onalar va jamiyatning tayyorgarlik darajasi kabi omillar ko'rib chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *inklyuziv ta'lim, imkoniyati cheklangan bolalar, O'zbekiston ta'lim tizimi, maxsus pedagogika, ta'limda tenglik, psixologik-pedagogik yondashuv, defektologiya, ta'lim islohotlari, ta'lim huquqi, ijtimoiy inklyuziya*

Abstract: *This scientific article provides an in-depth analysis of the development and implementation of an inclusive education system for children with disabilities in Uzbekistan. Inclusive education refers to an approach that ensures equal learning opportunities for all children, including those with physical, intellectual, or psychological disabilities, within mainstream educational institutions. The article explores the theoretical and methodological foundations of inclusive education,*

examines international experiences, and analyzes the specific features of its application in the context of Uzbekistan. Furthermore, the study addresses the key challenges faced in ensuring access to education for children with disabilities, such as the lack of physical accessibility in schools, a shortage of specially trained pedagogical staff, and insufficient preparedness of parents and society at large.

Keywords: inclusive education, children with disabilities, special pedagogy, educational reforms, social inclusion, education system in Uzbekistan, defectology

Аннотация: В данной научной статье представлен углублённый анализ формирования и развития инклюзивной системы образования для детей с ограниченными возможностями в Узбекистане. Инклюзивное образование представляет собой подход, направленный на обеспечение равных возможностей получения качественного образования для всех детей, включая детей с физическими, интеллектуальными и психическими нарушениями, в рамках общеобразовательных учреждений. В статье рассмотрены теоретико-методологические основы инклюзивного образования, проанализирован международный опыт и изучены особенности внедрения данной системы в условиях Узбекистана. Особое внимание уделяется актуальным проблемам, возникающим на пути обеспечения права детей с ограниченными возможностями на образование: несоответствие школьной инфраструктуры физическим потребностям учащихся, нехватка квалифицированных специалистов в области специальной педагогики, а также недостаточная осведомлённость и готовность родителей и общества в целом.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дети с ограниченными возможностями, специальная педагогика, образовательные реформы, социальная инклюзия, система образования Узбекистана, дефектология

Kirish. Bugungi kunda ta'lim sohasida har bir bolaning teng huquqli ishtirokini ta'minlash, ularning individual ehtiyojlarini inobatga olgan holda rivojlanishini qo'llab-quvvatlash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Xususan, imkoniyati cheklangan bolalar uchun inklyuziv ta'limni joriy etish va rivojlantirish O'zbekistonda amalga oshirilayotgan ta'lim islohotlarining muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib

qolmoqda. Inkluziv ta'lim – bu barcha bolalarning, jumladan, jismoniy, aqliy yoki ruhiy cheklovlarga ega bo'lgan o'quvchilarning umumiy ta'lim tizimida birgalikda o'qish va rivojlanishiga zamin yaratadigan yondashuvdir. Ushbu ta'lim shakli orqali imkoniyati cheklangan bolalarning ijtimoiy moslashuvi, teng huquqli ishtiroki hamda to'laqonli rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratilib, jamiyatda bag'rikenglik va inklyuziya madaniyati shakllanadi. Maqolada O'zbekiston Respublikasida inkluziv ta'lim tizimining mavjud holati, qonunchilik asoslari, amaliy tajribalari va bu yo'nalishda mavjud muammolar tahlil qilinadi. Shuningdek, xalqaro tajribalar asosida milliy ta'lim tizimiga mos konseptual yechimlar va takliflar ishlab chiqiladi. Tadqiqotning dolzarbligi aynan ushbu yo'nalishdagi ilmiy-amaliy izlanishlar va tizimli.

Adabiyotlar taxlili va metodologiyasi. Inkluziv ta'lim zamonaviy pedagogik paradigmalardan biri bo'lib, har bir bolaning individual imkoniyatlarini e'tiborga olgan holda, umumiy ta'lim muhitida ta'lim olish huquqini kafolatlaydi. UNESCO va BMTning Inson huquqlari deklaratsiyasida har bir shaxsning ta'lim olish huquqi alohida ta'kidlangan. Inkluziv ta'lim – bu nafaqat o'quvchilarning bir joyda bo'lishi, balki ularning to'laqonli ishtiroki va sifatli ta'lim olishini ta'minlaydigan tizimdir. Bu yondashuv maxsus pedagogika, defektologiya, psixologiya, ijtimoiy ish kabi sohalarining o'zaro integratsiyasi orqali amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasida inklyuziv ta'lim tizimini shakllantirishga qaratilgan huquqiy asoslar so'nggi yillarda sezilarli darajada takomillashdi. Xususan, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun, "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi Qonun va Prezident qarorlarida barcha bolalar uchun ta'limda teng imkoniyatlar yaratish zarurati qayd etilgan.

Amaliyotda esa bu borada hali bir qator muammolar mavjud. Jumladan: Maktab binolarining jismoniy moslashuvchan emasligi (panduslar, liftlar, maxsus hojatxonalar yetishmasligi); Maxsus pedagog (defektolog, logoped, psixolog) kadrlar taqchilligi; Ota-onalar va jamoatchilikda inklyuziv ta'lim haqida yetarli darajada tushuncha va tayyorgarlik yo'qligi; O'qituvchilarning ushbu toifadagi bolalar bilan ishlash ko'nikmalarining yetarli emasligi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, hozirda O'zbekistonda imkoniyati cheklangan bolalarning ko'pchiligi alohida (maxsus) maktablar yoki uyda

ta'lim shakllarida o'qitilmoqda. Biroq bu ularning jamiyatga integratsiyalashuviga to'liq xizmat qilmaydi. Ko'plab rivojlangan mamlakatlarda (masalan, Finlyandiya, Italiya, Yaponiya) inkluziv ta'lim siyosati allaqachon muvaffaqiyatli amalga oshirilgan bo'lib, bu tizimda asosiy e'tibor bolani alohida emas, balki butun sinf jamoasining bir qismi sifatida ko'rib chiqishga qaratiladi. Ta'lim muassasalarining infratuzilmasi, o'qituvchilarning malakasi va maxsus xizmatlarning mavjudligi asosiy omillardan hisoblanadi. O'zbekiston uchun bu tajribalar muhim metodologik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Muhokamalar va natijalar. O'zbekistonda inkluziv ta'limni samarali rivojlantirish uchun quyidagi yo'nalishlarda tizimli ishlar olib borilishi zarur: O'qituvchilar va maxsus mutaxassislar (defektolog, psixolog)ni tayyorlash va ularning malakasini oshirish; Maktab infratuzilmasini universal dizayn talablariga moslashtirish. Ta'lim jarayonida moslashtirilgan o'quv rejalari va baholash tizimlarini joriy etish; Ota-onalar va jamoatchilikni jalb qilish orqali inkluziv madaniyatni shakllantirish; Inkluziv ta'lim monitoring tizimini yaratish.

Xulosa. O'zbekistonda imkoniyati cheklangan bolalar uchun inkluziv ta'limni rivojlantirish — zamonaviy ta'lim tizimining eng muhim va dolzarb yo'nalishlaridan biridir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mamlakatda inkluziv ta'limni huquqiy jihatdan qo'llab-quvvatlovchi normativ-huquqiy baza mavjud bo'lsa-da, amaliyotda hali bir qator tizimli muammolar mavjud. Bu muammolar qatoriga maktab infratuzilmasining moslashmaganligi, maxsus kadrlar yetishmasligi, jamoatchilikning yetarli darajada xabardor emasligi kabi omillar kiradi. Inkluziv ta'limni samarali joriy etish uchun kompleks yondashuv zarur: bu – pedagogik kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish, ta'lim muassasalarini jismoniy va metodik jihatdan moslashtirish, ota-onalar va jamiyat bilan faol ishlash, shuningdek, xalqaro tajribalarni tahlil asosida milliy sharoitga moslashtirishni talab etadi. Maqolada ilgari surilgan ilmiy-nazariy asoslar va amaliy tavsiyalar inkluziv ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, imkoniyati cheklangan bolalar uchun adolatli va qamrovli ta'lim muhitini yaratishga xizmat qilishi mumkin. Bu esa nafaqat ta'lim sohasida, balki umuman jamiyatda ijtimoiy inkluziya va insonparvarlik tamoyillarining mustahkamlanishiga olib keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent: Adolat, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent: 2021.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 11-iyundagi PQ–5141-son qarori "Nogironligi bo'lgan bolalar uchun ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida".
4. Xakimova, Gulchehra. "ZAMONAVIY JAMIYATDA INNOVATSION IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA TA'LIM TURIZMINING ROLI." YANGI O'ZBEKISTONDA MILLIY TURIZM ISTIQBOLLARI 1.01 (2024).
5. Hakimova, Gulchehra, and Gulandom Raxmatova. "RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI TA'LIM TIZIMINI ISLOH QILISHDAGI O'RNI HAMDA YANGI TEXNOLOGIYALARNI TA'LIM JARAYONLARI BILAN INTEGRATSIYALASHUVI." Молодые ученые 3.18 (2025): 102-105.
6. Khidirov, A. (2019). "O'zbekistonda inklyuziv ta'lim: holati va istiqbollari". Pedagogik mahorat jurnali, №2, 45–50.
7. Safarova, M. (2021). "Maxsus pedagogikaning zamonaviy yo'nalishlari va O'zbekiston tajribasi". Ta'lim va innovatsiya ilmiy-amaliy jurnali, №4, 33–37.
8. Vygotsky, L. S. (1993). Defectology: Essays on Special Education. Moscow: Pedagogika.
9. Qodirov, Farrux, and Dilobar Norova. "AXBOROTLASHGAN JAMIYATNING O'ZIGA XOS JIHATLARI, AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA INSONNING TUTGAN O'RNI." Журнал академических исследований нового Узбекистана 1.15 (2024): 16-19
10. Xoliqulovna, Normurodova Sadoqat, and Norova Dilobar Baxromovna. "APP GYVER PLATFORMA IMKONIYATLARINI O'RGANISH." Modern education and development 17 (2025): 152-159

11. Kodirov, Farrukh, Dilobar Norova, and Akbar Kodirov. "SOFTWARE ENGINEERING: BASIC CONCEPTS." Журнал академических исследований нового Узбекистана 2.5, 2-qism (2025): 154-157
12. Kodirov, Farrukh, Sherquzi Rakhmatov, and Dilobar Norova. "IOT (INTERNET OF THINGS) NETWORKS AND THEIR ADVANTAGES." Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies 2.5-3 (2025): 58-61.
13. Muzaffarovna, Jalolova Pokiza, Turayev Ziyavutdin O'ktamxonovich, and Norova Dilobar Baxromovna. "TALIS TOPSHIRIQLAR DORASIDA TUZILGAN TOPSHIRIQLARDAN NAMUNALAR." Pedagogics 82.1 (2025): 193-197.
14. Jabborov Maksud Bahriddinovich, Khakimova Gulchekhra Sayrikhonovna, Norova Dilobar Bakhromovna. "PROBLEMS OF TEACHING AND EDUCATING CHILDREN WITH DISABILITIES IN INCLUSIVE EDUCATION." Education science and innovative ideas in the word. 2.1 (2025): 306-310.
15. Xoshimova, D., and D. Norova. "Trigonometriyani vujudg kelishi, rivojlanishi va trigonometrik ifodalarni hisoblash." XALQ TA'LIMI" ilmiy–metodik jurnali (2024).
16. Baxromovna, Norova Dilobar. "CHIZMA GEOMETRIYASI. MARKAZIY VA PARALLEL PROYEKSIYALAR VA ULARNING XOSSALARI." IMRAS 8.3 (2025): 91-95.
17. Baxromovna, Norova Dilobar. "YEVKLIDNING "NEGIZLAR ASARI". NOEVKLIDIY GEOMETRIYANING VUJUDGA KELISHI. NI LOBACHEVSKIY VA LOBACHEVSKIY AKSIOMASIDAN KELIB CHIQADIGAN HULOSA." AMERICAN JOURNAL OF APPLIED MEDICAL SCIENCE3.2 (2025): 181-185.
18. Turayev Ziyavutdin O'ktamxonovich, Norova Dilobar.Baxromovna. "OCHIQ DARSNI O'TKAZISH TAFSILOTLARI VA MATEMATIKA FANIDA OCHIQ DARS O'TISH METODLARI." International Journal of Education, Social Science & Humanities. Finland Academic Research Science Publishers.13.2. (2025): 428-432.

19. Sardor Ziyadullaev, Dilobar Norova. "THE COMPLEX NUMBERS AND OPERATIONS ON THEM." TRANSFORMING EDUCATION THROUGH SCIENTIFIC DISCOVERY. 1.1 (2025): 113-116.